

Психологія Античності

Тема 2, лекція 3

Наталія ХАРИТОНОВА©

1. Уявлення про душу філософів Мілетської школи.
2. Розуміння природи душі Гераклітом.

---

3. Природньонаукові та психофізіологічні уявлення.
4. Поняття про душу у вченні Анаксагора та Демокріта.
5. Філософсько-психологічна система Сократа - Платона.
6. Вчення Арістотеля про душу.
7. Психологічні погляди стоїків.
8. Вчення Епікура про душу.

Психологія почала свій розвиток у межах філософії

- **Іонійська філософія:**

- Мілетська школа (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен),
- Геракліт з Ефесу

- **Італійська філософія:**

- Піфагорійський союз,
- школа елеатів (Ксенофан, Парменід, Зенон)

VII-VI ст. до нової ери є період розкладання первісного суспільства і переходу до рабовласницького ладу.

Корінні зміни в суспільному укладі життя (колонізація, розвиток торговельних відносин, становлення міст і т. д.) створили умови для розквіту давньогрецької культури, призвели до істотних змін в області мислення.

Ці зміни полягали у переході від релігійно-міфологічних уявлень про світ до зародження наукових знань.

Першими провідними центрами давньогрецької культури та науки разом з іншими з'явилися міста Мілет і Ефес. Назви цих міст носили і перші виникли філософські школи.

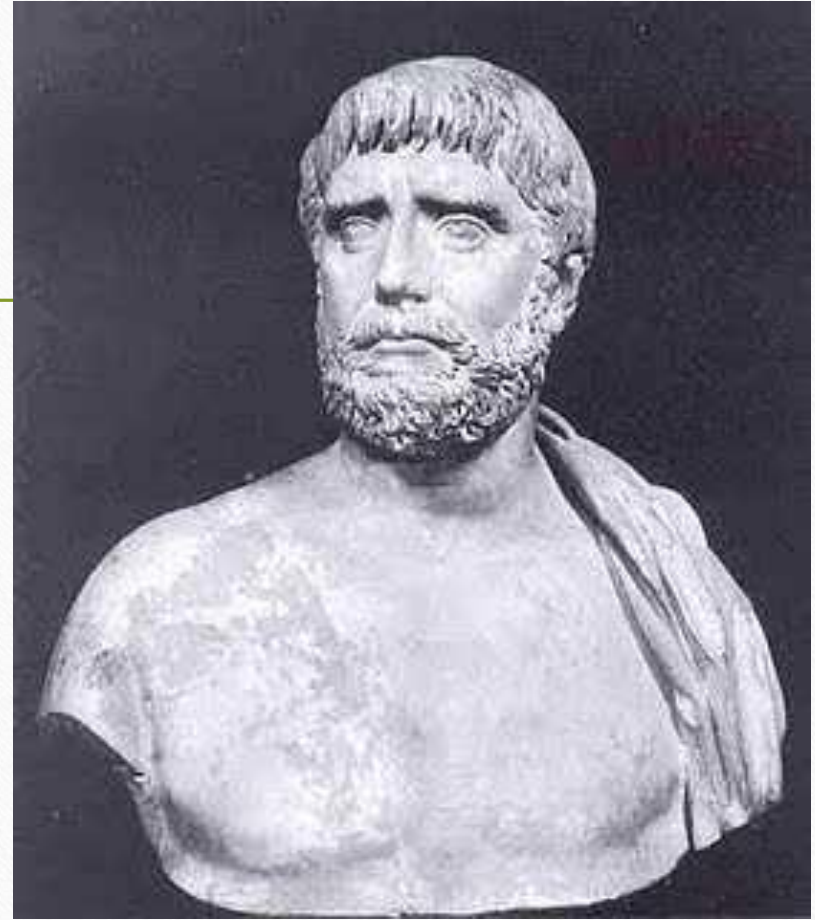

Початок наукового світогляду зв'язку ваяот з Милетской школою, що існувала в VII-VI ст. до н. е..

Її представниками були Фалес, Анаксимандр, Анаксимен.

Їм першим належить заслуга у виділенні психіки, або душі, з матеріальних явищ.

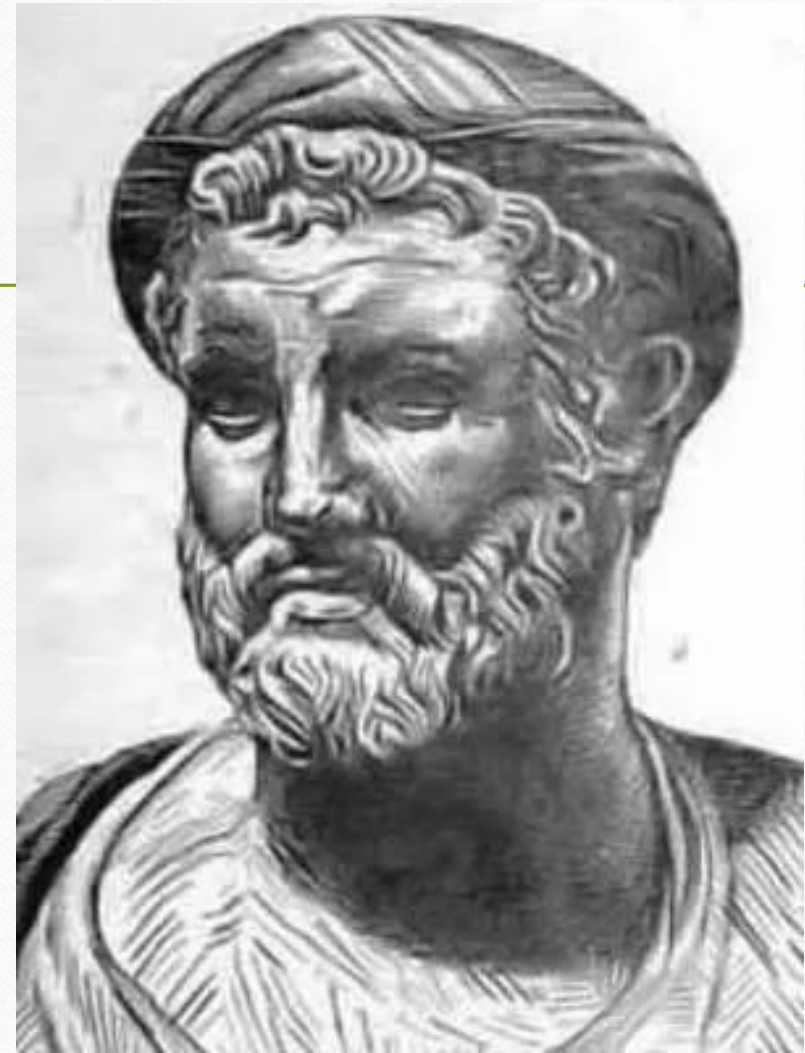
Фалес Мілетський —
давньогрецький філософ
досократського періоду, математик,
астроном, засновник іонійської
школи натурфілософії, купець і
політичний діяч. Фалес був
першим давньогрецьким
філософом і математиком й відтак
вважається першим носієм
наукової думки в історії.
624 до н. е., Мілет — 547 до н.

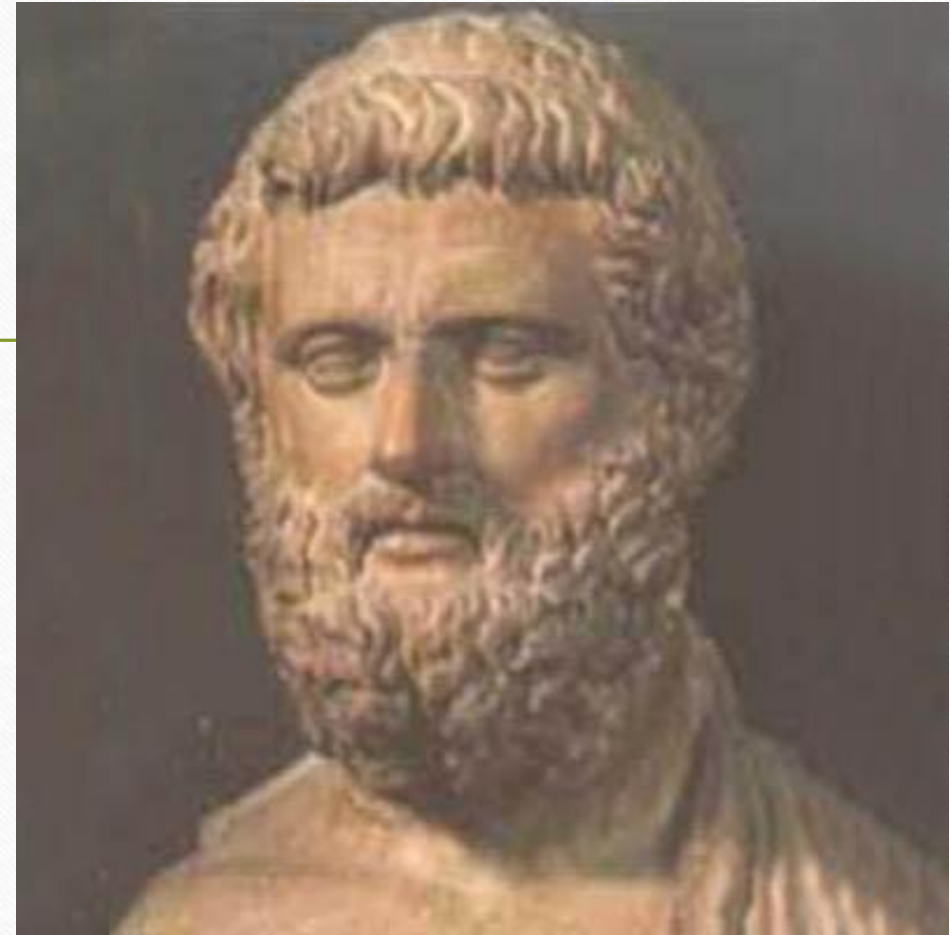
Анаксімандр — старогрецький математик, астроном і філософ, представник мілетської школи. Був учнем Фалеса Мілетського і вчителем Анаксімена. Вважається першим античним філософом, який особисто записував своє вчення, а його трактат «Про природу» — першим відомим прозовим текстом стародавньої Греції

близько 610 до н. е. — 546 до н. е.)

Анаксимен —
давньогрецький філософ-
матеріаліст, представник
мілетської школи, учень
Анаксимандра. Завершив
течію стихійного
матеріалізму в
давньогрецькій філософії.

585/560 — 525/502 до н. е.,
Милет

Загальним для філософів мілетської школи є положення про те, що всі речі та явища навколишнього світу характеризуються єдністю свого походження, а різноманіття світу є лише різні стани єдиного матеріального початку, першооснови або первоматерии.

Різниця ж між поглядами вчених цієї школи полягала в тому, який вид конкретної матерії брав кожен з цих філософів за першооснову світобудови.

Фалес, як першооснови всюдисущого вказував воду. Доводячи, що саме вода є дійсне початок усього світу, Фалес посилався на те, що Земля плаває на воді, оточена нею і сама відбувається з води. Вода рухається і мінлива, може переходити в різні стани. Випаровуючись, вода перетворюється в газоподібний стан, а замерзаючи - в твердий.

Анаксимандр був першим із стародавніх філософів, хто здійснив спробу пояснити виникнення і походження людини і живих істот.

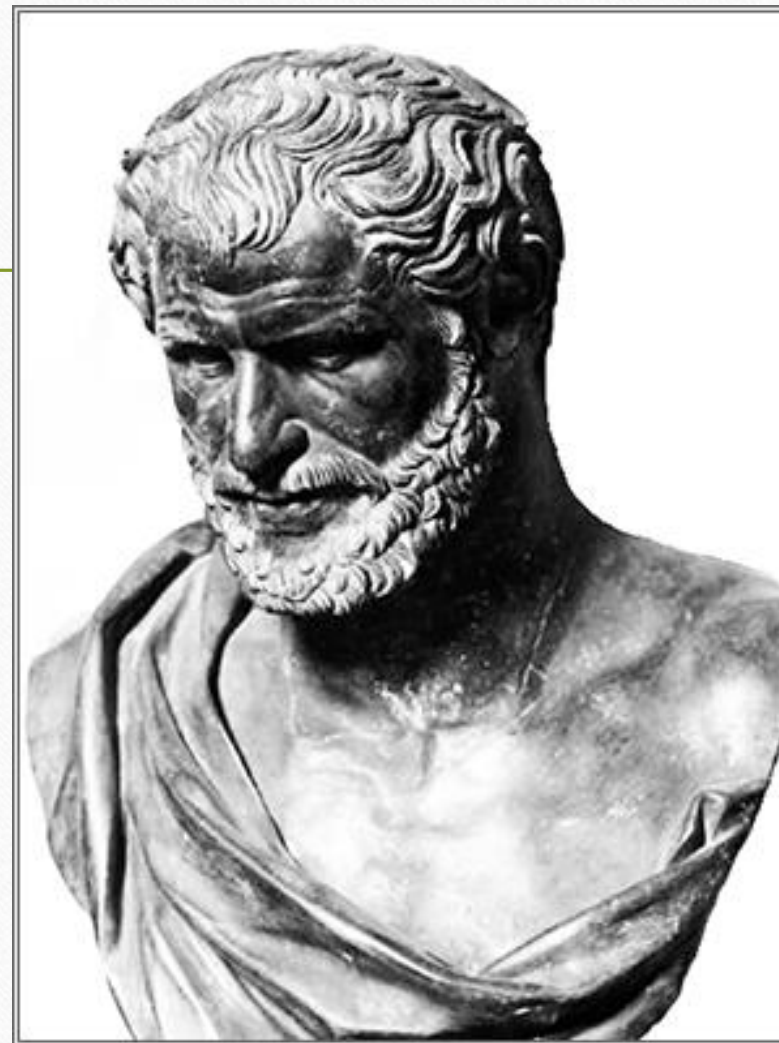
Йому першому належить ідея зародження живого з неживого.

Виникнення органічного світу уявлялося Анаксимандру наступним чином. Під дією сонячних променів із землі випаровується волога, з згустку якої виникають рослини. З рослин розвиваються тварини, а з тварин - людина. Згідно філософу людина походить від риб.

Головна ознака, що відрізняє людину від тварин, полягає у більш тривалому терміні годування дитини грудьми і в більш тривалому сторониного догляду за ним.

Геракліт Ефеський —
давньогрецький філософ-
досократик. Єдиний відомий твір —
«Про природу». Автор відомих
виразів: «Усе плине, усе змінюється»
та «Не можна двічі ввійти в одну і ту
саму річку». За оцінкою Аристотеля,
Геракліт — один із перших
філософів природи, натурфілософ.
544 рр до н. е.— близько 483 рр до
н. е.

З представниками мілетської школи Геракліта пов'язує ідея першооснови, але тільки за першооснову він брав не воду, не апейрон і не повітря, а вогонь в його вічному русі і зміні, що викликається боротьбою протилежностей.

Все виникає і зникає через боротьбу. «Війна, - вказував Геракліт, - батько всього». Перетворення вогню відбуваються за двома напрямками: «шлях вгору» і «шлях вниз».

Душа - це особливе перехідний стан вогняного начала в організмі, якому Гераклітом дано назву «Психея».

Він також спробував виділити і охарактеризувати окремі сторони душі. Велику увагу філософ відводив пізнавальним актам. Важливе значення він надавав почуттям, а серед них особливо зору і слуху.

Серед найбільш важливих положень вчення Геракліта необхідно виділити:

- 1) ідею про матеріальну (вогненної) природу душі і залежності психічного від загальних законів природи (Логосу);
- 2) положення про зовнішню і тілесної детермінації психічного;
- 3) збереження життєдіяльності (сон, неспання) і психіки (пізнавальні і спонукальні сили);
- 4) внутрішню залежність і співвідношення пізнавальних і спонукальних сил, відносний характер останніх;
- 5) мінливість психічних станів, перехід їх з одного в інше;
- 6) процесуальний характер психічного і його розвиток (самозростання);
- 7) введення першої психологічного терміна «Психея» для позначення

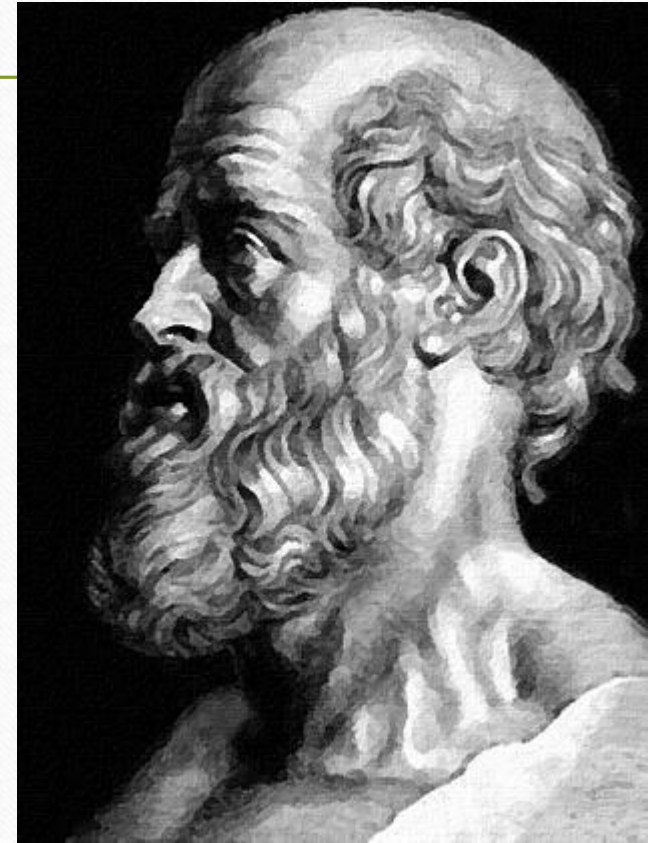
Наталія ХАРИТОНОВА©

ПСИХІЧНИХ ЯВИЩ.

Питання про природу душі, її зовнішньої обумовленості і тілесних підставах ставилися в стародавній час не тільки філософами, але також представниками медицини.

Із давніх особливо виділяється найбільший лікар і філософ античної епохи Алкмеон (VI-V ст. До н. Е.), Відомий в історії психології як засновник принципу нервізма. Він першим пов'язав психіку з роботою головного мозку і нервової системи в цілому.

Практика перетину трупів у наукових цілях дозволила Алкмеону дати перше систематичне опис загального будови тіла і передбачуваних функцій організму. При вивченні окремих систем організму, у тому числі мозку і нервової системи, Алкмеон виявив наявність провідників, що йдуть від мозку до органів чуття.

Наділяючи тварин душею, Алкмеон не був схильний до ототожнення психіки тварин і людини. Від тварин людина відрізняється розумом, а анатомічною основою відмінності між ними є загальний обсяг і будова мозку, а також органів чуття.

На ідеї Алкмеона спиратиметься вся медицина Гіппократа і, зокрема, його вчення про чотири типи темпераменту.

Серед сучасників Анаксагора і Гіпократата з найбільш великих філософів античної епохи особливо виділяється Демокріт (460-370 рр.. до н. е.)

Демокріт Абдерський — давньогрецький філософ-матеріаліст, засновник атомістичної гіпотези пояснення світу, що розглядав можливість існування нескінченної кількості

Наталія ХАРИТОНОВА©
НЕПОВТОРНІХ СВІТІВ.

Справжнім засновником атомістичного напрямку прийнято вважати Демокріта, оскільки саме він дав систематичний виклад атомарної картини світу. Вихідним положенням у філософській системі Демокріта є те, що за першооснову світу їм приймаються не стихії, бо вони самі вже є складні за своїм складом освіти, а атоми

Демокрит вважав, що першооснова повинна бути принципово відмінною від своїх конкретних проявів.

В результаті механічних процесів з'єднання атомів виникає все, що оточує людину, включаючи і його самого. Життя не є продуктом божественного акту, вона породжується зчепленням вологих і теплих атомів, тварини виникли з води і мулу. Від тварин походить людина. Всі живі істоти безперервно змінювалися.

Первісною формою пізнавальної діяльності Демокріт вважав відчуття і сприйняття. На них спирається мислення.

Без відчуттів і сприйнять думки не виникають. Розглядаючи відчуття і сприйняття як початкової ланки пізнавального процесу, він ясно уявляв собі, що почуття не можуть відобразити сутність речей.

Відчуття і сприйняття ковзають по поверхні і схоплюють лише зовнішнє. Тільки мислення, яке виконує функцію, подібну мікроскопу, дозволяє бачити те, що залишається за межами органів почуттів.

Особливий інтерес представляє етика Демокріта, яка звернена до окремої людини і носить психологічний характер. Тонкі спостереження за людьми і їх вчинками і поведінкою знайшли своє відображення в ряді повчань і настанов.

Вчення Демокріта поклало початок причинному поясненню психічних процесів: відчуттів, сприймань і спонукальних сил. Вказівка Демокріта про зв'язок мислення як вищого рівня пізнавальної діяльності з відчуттями і сприйняттями і виростання його з них стало важливою здогадкою.

Вчення Геракліта про те, що від закону (а не від свавілля богів - володарів неба і землі) залежить хід речей, перейшло до Демокріту.

Демокріт дружив зі знаменитим медиком Гіппократом. Для медика важливо було знати пристрій живого організму, причини, від яких залежать здоров'я і хвороба. Визначальною причиною Гіппократ вважав пропорцію, в якій змішані в організмі різні «соки» (кров, жовч, слиз).

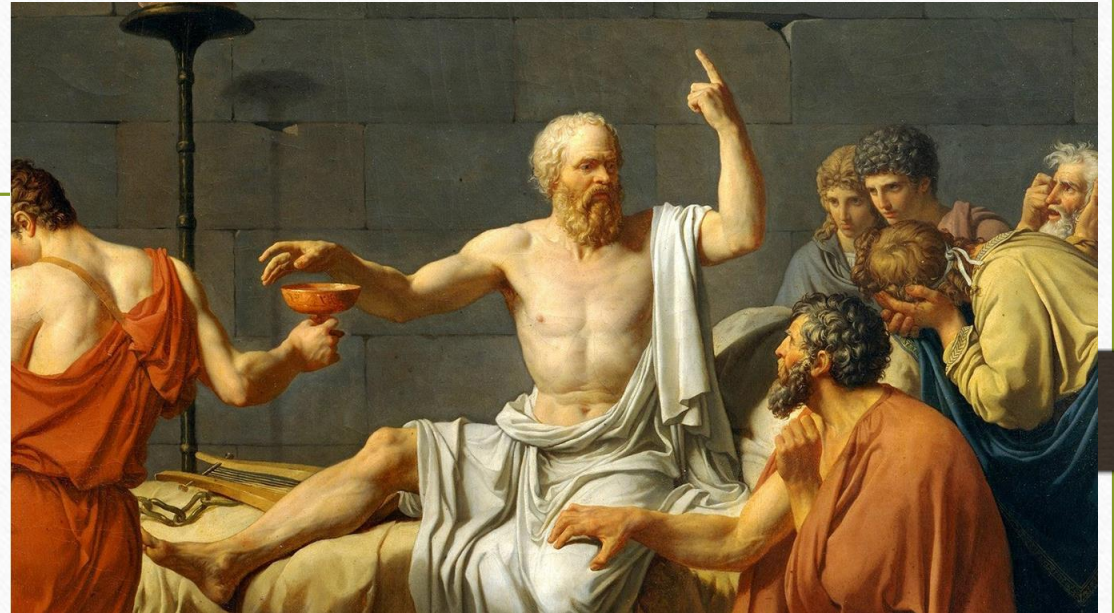

Пропорція в суміші була названа темпераментом.

- сангвінічний (переважає кров),
- холеричний (жовта жовч),
- меланхолійний (чорна жовч),
- флегматичний (слиз).

Сократ — давньогрецький філософ, вважається одним із засновників Західної філософії. Сократ не залишив жодного письмового джерела після себе, тому його вчення відоме здебільшого завдяки свідченням його послідовників, зокрема його найвидатнішого учня — Платона, який виклав ідеї учителя в «Апології Сократа».

470/469 рр. до н. е., Афіни — 399 р. до н. е.

Вся етична концепція Сократа побудована на прагненні зрозуміти справжнє призначення людини, що виражається в придбанні блага, чеснот, краси, щастя і багатства.

Справжній сенс людського життя полягає в тому, як людина все це розуміє, цінує і вживає.

Головний принцип Сократа - це принцип помірності. Захоплення тілесними насолодами руйнує тіло і пригнічує душевну діяльність.

Психологічна частина вчення Сократа носить абстрактно-ідеалістичний характер.

Людина та її душа дано від Бога. У порівнянні з тваринами Бог дав людині більш досконале будова і душевні здібності.

Від Божества людині дано прямоходіння, звільнило йому руки і розширила горизонт бачення, мову з його здатністю вимовляти членороздільні звуки, органи чуття з їх прагненням бачити, чути, відчувати і т. д.

В основі душевної діяльності лежать не відчуття і сприйняття, нав'язувані людині ззовні, а розуміння, що представляє чисто душевний акт, що виражається в пробудженні, оживленні і пригадування знань, споконвічно закладених в самій душі.

Сократ бачив інтелектуальний розвиток людини

Для успішного набуття знань людина повинна володіти відомими здібностями, до числа яких він відносив швидкість схоплювання, міцність запам'ятовування і інтерес або ставлення до засвоєваних знань. В історії філософії і психології Сократ виступив як зачинатель ідеалістичного напрямку. **Його ідеї стали вихідними в наступних системах ідеалістичної психології.**

Сократ вперше підкреслив провідне значення активності самого суб'єкта, його здатності керувати собою відповідно до соціально-етичними поняттями і принципами, які виступають у ролі регуляторів вчинків і поведінки людини.

Платон — давньогрецький мислитель, засновник філософської школи відомої як Академія Платона. Один із основоположників європейської філософії нарівні з Піфагором, Парменідом і Сократом

429 і 427 до н. е., Афіни — 347 до н. е

У більш розгорнутому вигляді ідеї Сократа були представлені у його найближчого учня і послідовника - Платона. З цього часу розвиток античної філософії і психології, а також філософії і психології всіх наступних століть відбувається в незгасаючої боротьби двох протилежних течій - матеріалізму та ідеалізму.

Хоча творча спадщина Платона велика (всього їм написано 36 творів, майже повністю збереглися до наших днів), проте спеціальних робіт по психології у нього немає.

Психологічні питання порушуються Платоном в ряді творів.

У «Менон» викладена теорія спогадів.

У роботі «Федр» дано релігійне опис душі,

«Теетет» присвячений критиці вчення Геракліта про душу.

У трактаті «Федон» представлено вчення про безсмертя душі.

У творі «Держава» міститься вчення Платона про будову душі, поділі її на частини.

Основне положення Платона полягає у визнанні в якості істинного буття не матеріального світу, а світу ідей. Згідно Платону нас оточує безліч красивих і прекрасних одиничних конкретних речей. Кожна з них з часом втрачає свою красу, і на зміну їм приходять інші прекрасні явища, речі, предмети.

Все суще складається, за Платоном, з трьох сторін: буття, чуттєвого світу й небуття.

Буття становить світ ідей.

Небуття - це матеріальний світ, створений Богом з чотирьох стихій - води, землі, повітря та вогню.

Світ чуттєвих речей являє собою результат проникнення буття в небуття, оскільки всі конкретні речі, з одного боку, причетні до ідеї, бо вони є спотворені подібності, або тіні, ідей, з іншого - речі причетні до небуття, або матерії, бо вони нею наповнені .

Ідея прекрасного представляє лише одну з вищих ідей. Самою найвищою ідеєю є ідея Блага. Вища ідея Блага становить світову душу.

Оскільки ж все в світі суперечливо і протилежно, то Платоном вводиться друга світова душа Зла.

Ці дві верховні душі і дають початок всьому.

Крім них, за Платоном, існують душі зірок, планет, людей, тварин і т. д. Світова душа надає рух і активність Космосу. Аналогічну роль виконують душі окремих тіл, живих істот, включаючи і людини. Кожна з названих душ покликана панувати і керувати тілом. Платон приписував душам активну функцію.

Душа людини не залежить від тіла. Вона існує до народження, і після смерті окремого тілесного організму вона може переселятися з одного тіла в інше. Прагнучи обґрунтувати безсмертя душі, Платон наводить чотири докази.

Перший з них базується на принципі протилежності.

Другий доказ безсмертя душі будується на основі теорії спогадів.

Третій доказ засноване на положенні про тотожність ідеї і душі, про належність і близькість її до всього божественного.

Четвертий доказ випливає з твердження, згідно з яким душа є

джерелом життя

Наталія ХАРИТОНОВА©

У людини Платон виділяв два рівні душі - вищий і нижчий.

Вищий рівень представлений розумною частиною душі. Вона безсмертна, безтілесна, є основою мудрості і несе керуючу функцію по відношенню до нижчої душі і до всього тіла. Тимчасовим притулком розумної душі є головний мозок.

Нижча душа представлена двома частинами, або рівнями: нижча благородна частина душі і нижча вожделеющая душа. Шляхетна, або палка, душа включає в себе область афективних станів і прагнень. З нею пов'язані: воля, мужність, хоробрість, безстрашність і т. п.

Платон виділяв три рівні будови душі. Образно це тричленною поділ душі називають «колісницею душі», де палкий кінь тягне візника до Божества; хтивому - до землі, але обидва вони управляються розумом.

На основі поділу душі на три частини Платоном дається класифікація індивідуальних характерів, характерів різних народів, форм правління, поділ суспільства на стани. Люди розрізнялися Платоном за ознакою переважання у них тієї чи іншої частини душі.

Переважання розумної душі властиво, на думку Платона, грекам; домінування благородної душі - народам півночі, а жага душі - єгиптянам та іншим народам Сходу.

Станова ієрархія також будувалася за психологічним принципом. Великий розум притаманний аристократам, мужність - воїнам, пристрасті і потягу - ремісникам і рабам. Звідси робилися висновки щодо форм правління.

Ідеальним вважалося те державу, якою правлять аристократи, варту несуть в ньому воїни, а працюють і підкоряються - ремісники і раби.

Політичний сенс психології Платона цілком був спрямований на захист інтересів панівного класу і аристократії.

Психологічні погляди стоїків.

Стоїцизм— вчення однієї з найбільш впливових філософських шкіл античності, заснованої близько 300 р. до н.е. Своє ім'я школа отримала від назви портика Стоя Пойкиле, де засновник стоїцизму, Зенон із Кітіона, вперше виступив в якості самостійного вчителя.

Стоїки вважали логіку, фізику і етику частинами філософії. Відоме їх порівняння філософії з фруктовим садом, де логіка – садова огорожа, фізика – фруктове дерево, а етика – плоди дерева, тобто результат, що базується на певних (зумовлено-визначених) принципах і обмежений певними рамками.

Стоїки вважали, що всі явища космосу пов'язані єдністю свого походження в результаті взаємодії двох світо утворюючих початків - пасивного та активного.

Пасивним початком виступає матерія, активним - повітряно-вогняна стихія, названа стоїками пневмою.

Пневма в її найбільш досконалих проявах і є те, що складає людську душу.

З вищевикладеного видно, що душа людини за своєю природою матеріальна. Вона подібна теплому диханню. В основі своїй душа єдина, але може проявлятися в різних здібностях, кожна з яких визначається різним ступенем розвитку та інтенсивності пневми.

Усього стоїками виділяється вісім здібностей душі.

Властива людині, як і всього живого, здатність до розмноження і росту,

здатність мови,

п'ять основних видів чутливості і гегемонікон, що у ролі носія вищої і ведучою здібності, пов'язаної з переробкою всіх вражень в загальні уявлення, поняття, вольові і спонукальні акти.

Від народження гегемонікон подібний до чистого аркушу паперу, записи на якому з'являються в результаті взаємодії людини із зовнішнім світом.

Після цього в гегемоніконі відбувається переробка чуттєвих вражень в загальні уявлення, яким стоїки приписували характеристики і ознаки, які притаманні поняттям. Процес формування цих узагальнених уявлень і становить суть мислення.

З мисленням стоїки тісно пов'язували і афективну сторону душі.

Афекти розумілися ними як реакції на відхилення в розумовій діяльності, і тому оцінювалися ними як неприродні і хворобливі стани душі, що вимагають не стільки управління ними, скільки повного викорінення та позбавлення від них.

У зв'язку з цим стоїки вказували на два можливих шляхи подолання афективних станів. Один з них полягає в усуненні первинного афекту іншим, йому протилежним.

Так, наприклад, гнів може бути здоланим страхом.

Стоїки виділяли чотири основні види афектів - печаль, страх, бажання і задоволення.

Печаль і задоволення викликаються, на їх думку, помилковими уявленнями про сьогоднішнє, страх і бажання - хибними уявленнями про майбутнє. Тому другий шлях позбавлення від афектів повинен полягати у тому, щоб за допомогою розуму придбати вірні знання та уявлення про своє сьогоднішнє і майбутнє.

Стоїцизм зіграв істотну роль у розвитку філософії елліністичного періоду. Ряд його ідей увійшов в неоплатонізм, значний вплив зробило стоїцизм (вчення про Логос і етика) на становлення християнської філософії (схема 32), а потім на середньовічну мусульманську філософію. Простежується і деякий вплив стоїцизму на філософію Нового часу: на Декарта, Спінозу і ін. У ХХ ст. до стоїцизму звернувся Дельоз

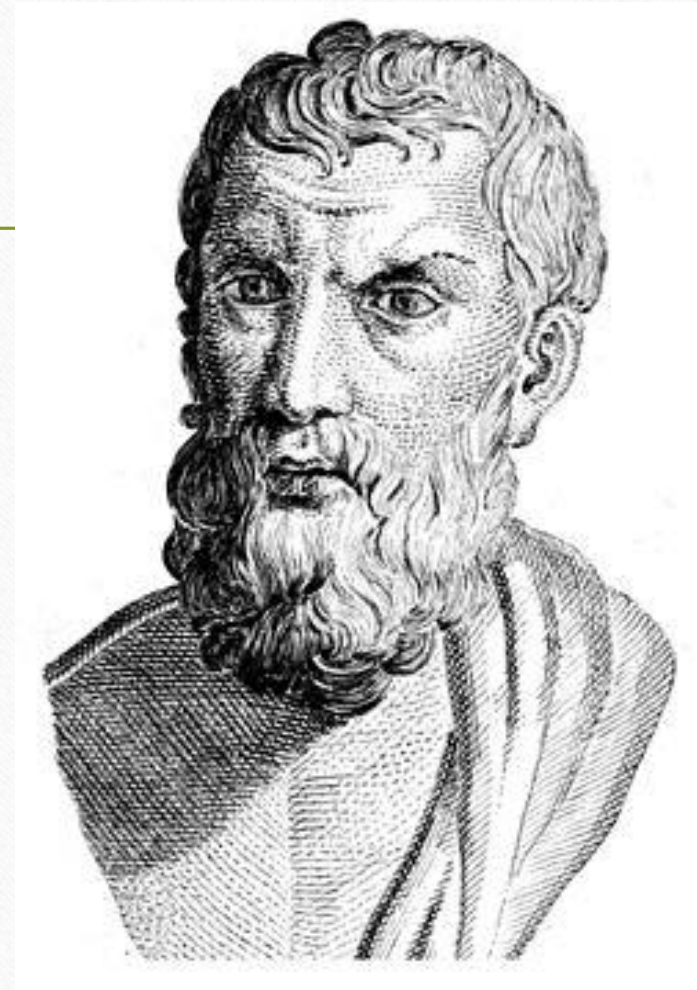
Стоїцизм: ВИТОКИ І ВПЛИВ

8. Вчення Епікура про душу.

Епікур — давньогрецький філософ-матеріаліст. До нас дійшли лише фрагменти праць філософа. Філософський напрямок епікуреїзм досить широко впливав на свідомість мислителів наступних етапів еллінської епохи, зокрема Риму. Як і інші атомісти, Епікур навчав про безмежну кількість світів.

- лютий 341 до н. е - 270 до н. е

Його вчення з особливою гостротою висуваються проблеми етико-психологічного плану.

Політична нестійкість країни, соціальні колізії і потрясіння, що переживала Греція в цей період, не могли знайти відображення на характері теоретичних поглядів філософа.

Поворот до обмеження психіки областю чуттєвості і розуму Епікур здійснює на основі атомістичного вчення, висунутого Демокрітом. Проте у вченні Епікура можна знайти й ідеї філософів мілетської школи і Геракліта.

Епікур вважав, що первинною реальністю є матеріальний світ, незалежний від людини.

Всі явища природи протікають за законами самої природи. Всесвіт – це світ речей і пустки.

Початковими елементами всього суцього є атоми, які відрізняються один від одного не тільки величиною, формою, порядком і положенням, як це наголошувалося Демокрітом, але ще і вагою або тяжкістю.

Атоми знаходяться у вічному русі, необхідною умовою якого є пустка. Без пустки атомам ніде було б рухатися. Завдяки різній тяжкості атомів, рух їх різноскерований. Саме відхилення від прямого руху, різноскерованість рухомих атомів є умовою поєднання їх у цілі тіла.